
Zdenko Čepič – šestdesetletnik

Bilo je megleno zgodnjepomladansko sobotno popoldne pred skoraj tridesetimi leti, ko sva z Zdenetom, kot dr. Zdenku Čepiču pravimo kolegi in prijatelji, v prostoru, kjer je danes v stavbi Kazine knjigarna Geonavtik, sedela na tleh ob kupih za zgodovinarja neizmerne bogastva – starih (razmetanih) knjig politične, socialne, kulturne in gospodarske vsebine, ki so jih delavci knjižnice Inštituta za sociologijo ob njeni selitvi v prostore tedanje Fakultete za sociologijo, politične vede in novinarstvo pustili v »naši« hiši. »Naši« zato, ker je bil Inštitut za zgodovino delavskega gibanja, zdaj Inštitut za novejšo zgodovino, (do pred kratkim) njen upravitelj. In ob selitvi t.

i. sociološke knjižnice je inštitut svojo iz prvega nadstropja Kazine preselil v njene sedanje prostore. Nezaseden je za krajši čas ostal le prostor današnje Geonavtikove kavarne in knjigarne.

Selitev inštitutske knjižnice, pri kateri so na prosto soboto sodelovali vsi delavci inštituta, je bila eno od mnogih skupnih doživetij, ki so se vtisnila v spomin iz dolgoletnega sobivanja z dr. Zdenkom Čepičem. Z Zdenetom sva tisto megleno februarско popoldne, potem ko so že vsi odšli, v delovnih hlačah in v robustnem razpoloženju, a z največjim spoštovanjem, pregledovala knjige, brošure in drugo knjižnično gradivo, ki so se mu »sociologi« odrekli in je čakalo, da se, če bo to mogoče, vrne na knjižne police. In zavrgli nismo ničesar. Večino gradiva je pred papirniškim mlinom rešil inštitut, nekaj pa sva ga tedaj z Zdenetom – in to sva kasneje tudi priznala – za svoje raziskovalne potrebe odbrala zase.

Omenjeni dogodek dobro ponazarja ob vsaki priložnosti izraženo željo po čim bolj širokem spoznavanju vsega, kar se je *zgodilo*, čemur se je naš jubilarant dokončno zavezal s študijem zgodovine in sociologije. 9. avgusta 1952 v Ljubljani rojeni in do gimnazijske mature v Mariboru živeči Zdenko Čepič se je na ljubljansko Filozofsko fakulteto vpisal leta 1972. Izbira študija ni bila težka, saj je rasel v humanistično spodbudnem okolju. Oče je bil priznani novinar in urednik mariborskega Večera, mati pa profesorica sociologije na II. gimnaziji v Mariboru. Na Zdenetovo kulturno rast je pomembno vplival tudi mladostni stik z novinarjem, prevajalcem in znanim urednikom Založbe Obzorja Brankom Avsenakom.

V študijskih letih je Zdenka Čepiča odločilno pritegnil proces družbeno-gospodarskih in političnih sprememb na Slovenskem po koncu druge svetovne vojne. Svojo prvo raziskovalno izkušnjo iz omenjene problematike je dobil kot član skupine, ki je zbirala in pripravljala gradivo za povojne spomine Edvarda Kardelja (pod naslovom *Boj za priznanje in neodvisnost nove Jugoslavije 1944–1957* so izšli leta 1980), nadgradil pa jo je z diplomskim delom *Uveljavljanje samoupravljanja : oris socialistične graditve 1952–1958* (1977). Zanj je 8. februarja 1978 prejel študentsko Prešernovo nagrado Ljubljanske univerze, ki je potrdila utemeljenost njegove med tem začrtane nadaljnje življenjske poti. Zdenko Čepič se je namreč po diplomi konec leta 1977 zaposlil na Inštitutu za zgodovino delavskega gibanja in začel s polno močjo uresničevati svoja raziskovalna hotenja. Sodeloval je pri pripravi inštitutskega projekta *Zgodovina Slovencev 1945–1976* in zanj napisal zgodovinski oris obdobja od leta 1953–1963; njegovo dopolnjeno besedilo je nato kot posebno poglavje, ki zajema politično, družbeno in gospodarsko dinamiko v SR Sloveniji v omenjenih letih, leta 1979 izšlo v tedaj najboljši in obsežni sintetični predstavitvi zgodovinskega razvoja slovenskega prostora – *Zgodovina Slovencev*. Začel je tudi sodelovati na znanstvenih srečanjih in na XIX. zborovanju slovenskih zgodovinarjev leta 1978 v Mariboru predstavil gospodarski in socialni razvoj tega mesta po drugi svetovni vojni. V konec sedemdesetih let sega tudi njegovo sodelovanje pri enem od ključnih slovenskih nacionalnih projektov – pripravi Enciklopedije Slovenije. Nastajanje ES je sooblikoval kot član njenega uredniškega odbora za zgodovino po letu 1945 in v tem okviru je veliko energije vložil v pripravo njenega geslovnika. Za Enciklopedijo je v letih njenega izhajanja 1987–2002 prispeval tudi številna gesla.

Na IZDG je Zdenko opravil vse preizkušnje, s katerimi so se tedaj srečali vsi, ki so se odločili za raziskovalni poklic. Po odsluženi vojaščini je jeseni 1979 vpisal podiplomski študij na FF in ga leta 1984 uspešno končal. Pri tem se je soočil z neljubim zapletom – smrtjo mentorja, prof. dr. Metoda Mikža –, ko se je zaradi administrativnih ovir ter dodatnih, nepredvidenih zahtev novega, notranjega mentorja z inštituta, zagovor magistrskega dela zavlekel za 15 mesecev. (Danes je, na primer, v krajšem času možen kandidatov prehod na neposredni doktorski študij.) Ob tem ni odveč opozoriti, da tedaj na »preskakovanje« magisterija – tako zaradi sistemskih uzanc kot zaradi razpoloženja v raziskovalnem okolju – ni bilo mogoče niti pomisliti. In če je bil čas od prihoda na inštitut do doseženega naziva magistra/ice zgodovinskih znanosti raztegnjen na dobo današnjega doktorskega študija, ga nikakor ni zapolnilo zgolj delo na študijski temi. Asistenti/ke-pripravnik/ce oziroma asistenti/ke so bili v tistem času na voljo za vse: od zahtevnega večmesečnega kolacioniranja tekstov, trojne korekture ter izdelav seznamov osebnih in krajevnih imen za obsežne zbornike dokumentov iz zgodovine slovenskega revolucionarnega delavskega gibanja in njegovih najvidnejših predstavnikov, *ad hoc* zadolžitve za izdelavo letnih bibliografij inštitutskih sodelavk in sodelavcev ter bibliografij o tekočih dosežkih slovenskega zgodovinopisja za kongrese jugoslovanskih zgodovinarjev (COBISSA tedaj še ni bilo), opravljanja izvršilnih in drugih nujnih

dolžnosti v takratnih tudi v inštitutskem okviru delujočih družbenopolitičnih organizacijah, postavljanja obremenjujoče, a skoraj nevidne zadolžitve v zgodovinarskih strokovnih društvih, ki so občutno motile osnovni delovni raziskovalni ritem, do – kar je veljalo le za asistente – opiranja na njihove fizične moči. Slednje sva z Zdenetom samozavestno uresničila s prenosom obstoječega in novega pisarniškega pohištva v celotno drugo nadstropje Kazine konec leta 1983. Za današnjo namestitvev pred ducat je že leti poskrbel selitveni servis.

Seveda pa zgornje »vzporedne« dejavnosti Zdeneta oziroma naše asistentske generacije, ki smo jo skupaj z njim sestavljali še Damijan Guštin, Vida Deželak Barič, Lilijana Trampuž in podpisani, niso omajale v prizadevanjih za uresničenje smisla zaposlitve na IZDG. To je bila neustavljiva želja po zgodovinarskem znanju (s tem je bil povezan tudi temeljit vsakodnevni pregled novosti v inštitutski knjižnici, ki je tedaj lahko nepretrgano in skorajda brez ovir nabavljala ves relevantni znanstveni tisk), raziskovalnem delu in znanstvenem ter strokovnem pisanju. Zdene je svojemu izhodiščnemu raziskovalnemu čutu dosledno sledil s poglobitvijo v t. i. povojno zgodovino. Med tedaj maloštevilnimi raziskovalci slovenskega (in jugoslovanskega) idejnega, političnega in gospodarskega razvoja po letu 1945 se je prvi osredotočil na njegov družbenogospodarski vidik. Najprej je razčlenil njegovo osnovno, izhodiščno stopnjo, to je *Oblikovanje elementov socialističnega gospodarstva v obdobju graditve slovenske državnosti (1944–1945)*. Velika začetnica v pravkar prebranem stavku ni naključna, saj je tako naslovil tudi svoje magistrsko delo, v katerem je obdelal vprašanje razlaščenja kot načina prilagoditve gospodarskih odnosov novi revolucionarni oblasti. Na osnovi svojega dela je kasneje pripravil strokovno monografijo o obravnavi vprašanja novega gospodarskega ustroja in razvoja v povojnem obdobju – znanstveno objavo virov *Zamisli o gospodarski ureditvi po drugi svetovni vojni v narodnoosvobodilnem gibanju* (Ljubljana 1998). V njej je prikazal, kako so se temu vprašanju v letih 1944–1945 posvetili strokovnjaki z različnih področij gospodarstva in tehnike, ki so delovali v okviru Znanstvenega inštituta in Študijske komisije Predsedstva Slovenskega narodnoosvobodilnega sveta. V glavnem so izhajali iz predvojnih gospodarskih in drugih strokovnih krogov, s svojo vključitvijo v narodnoosvobodilno gibanje pa so na strokovnem in znanstvenem področju prispevali k njegovim pripravam na povojno življenje. Čepičeva objava virov pokaže, da se niso zavzemali za revolucionarne spremembe na gospodarskem področju in da so bili zadržani do hitrega spreminjanja obstoječih družbenogospodarskih odnosov. V mislih so imeli reformno, počasnejšo pot, predvsem pa so dajali poudarek boljši in učinkovitejši organizaciji gospodarstva. Vendar, kot avtor opozarja v spremni študiji k objavljenim virom, so njihova strokovna mnenja le malo ali celo nič vplivala na politične in upravne odločitve glede povojnega slovenskega razvoja.

V času, ko je nastajalo omenjeno magistrsko delo, je Zdene napisal tudi precej strokovnih člankov o zgodovini delavskega gibanja, NOB in povojnega razvoja na Slovenskem, na strogo raziskovalnem področju pa je obdelal še zamisli o gospodarskem vidiku samoodločbe pri Slovencih v letih 1917–1918, problematiko in-

dustrializacije Ljubljane v prvem desetletju po drugi svetovni vojni in valutno reformo leta 1945. Zlasti raziskovalni poseg v konec prve svetovne vojne, čeprav je bil povezan s podiplomskimi študijskimi obveznostmi, je opozoril, da so Zdenetu blizu tudi časovna in problemska polja, ki so zunaj njegovega tedaj glavnega raziskovalnega področja. To se je pokazalo na njegovi nadaljnji znanstveni poti. Če izvzamemo objavo strokovne monografije *Ustanovitev prve slovenske narodno-ljudske vlade v Ajdovščini* (Ljubljana 1985), vmesno poglobitev v družbeno in gospodarsko razumevanje položaja slovenskega naroda v monoplnem kapitalizmu pri Albinu Prepeluhu-Abditusu, scenarija za dve televizijski oddaji v dokumentarnih serijah *Ko se korenin zavemo in Mednarodno delavsko gibanje* (RTV Ljubljana 1985, 1989) ter obravnavo interesnega organiziranja slovenskih kmetov med svetovnjima vojnama, je bila njena osrednja smer do preloma 20. v 21. stoletje še vedno utemeljena v proučevanju gospodarske politike po drugi svetovni vojni. Zdene jo je prikazal s poglobljenimi obravnavami temeljnih značilnosti gospodarskega razvoja v letih 1945–1953 in z razčlenitvijo procesa agrarne reforme, kolonizacije, zadružništva in kmetijske politike v Sloveniji in Jugoslaviji do leta 1960, posvetil pa se je še zakonskim osnovam racionirane preskrbe v prvih slovenskih in jugoslovanskih povojnih letih. Vrh njegovega raziskovalnega dela v tem obdobju in omenjenem raziskovalnem okviru pa predstavlja doktorsko delo *Agrarna reforma in kolonizacija v Sloveniji : 1945–1948*, ki ga je na FF v Ljubljani ubranil leta 1993. Delo je pod istim naslovom v monografski obliki izšlo v ugledni zbirki mariborske Založbe Obzorja Documenta et studia historiae recentioris leta 1995. V njem je dr. Zdenko Čepič vsestransko obdelal enega od ključnih fenomenov revolucionarnega časa v Sloveniji neposredno po vojni, agrarno reformo, ki je državo uvrstila med pomembnejše zemljiške lastnike in ustvarila državni (socialistični) gospodarski sektor v kmetijstvu. V monografiji je ugotovil, da se je agrarna reforma pokazala predvsem kot skrbno premišljeno gospodarsko in politično dejanje, ki je utrdilo novo oblast, obenem pa posestnike z majhnimi posestmi postavilo v položaj, ko so morali vir svojega zaslužka še naprej iskati izven svojega posestva. S tem je pripomogla k t. i. begu z zemlje, povezanim s procesom industrializacije, zato je bila prej eden od pospeševalcev deagrarizacije kot pa gospodarsko socialni ukrep za izboljšanje posestnih razmer. Čepičeva monografija pomembno prispeva k prekrivanju belih lis slovenske zgodovine iz časa neposredno po koncu druge svetovne vojne. Na tem mestu zato lahko že sedaj opozorimo, da je po promociji v doktorja zgodovinskih znanosti Senat FF leta 1994 Zdeneta izvolil v naziv znanstvenega sodelavca za slovensko sodobno zgodovino, leta 1999 pa v naziv višjega znanstvenega sodelavca. Pred tem je Zdene opravil še tedaj utečeno inštitutsko asistentsko pot od asistenta – pripravnika (1977), asistenta (1979) in asistenta z magisterijem (1984). Dr. Zdenko Čepič je danes znanstveni svetnik za področje sodobne zgodovine. V ta naziv ga je – potem ko se je Inštitut za novejšo zgodovino utemeljeno odločil, da na podlagi obstoječih zakonskih določil o raziskovalni in razvojni dejavnosti ter pravilnika o raziskovalnih nazivih v Republiki Sloveniji ob večinskem sodelovanju ocenjevalcev izven našega raziskovalnega zavoda sam prevzame izvajanje imenovanj

in volitev v znanstvene nazive – leta 2011 izvolil Znanstveni svet INZ.

Ker se gospodarski razvoj bolj ali manj prepleta ali vsaj sooča s političnim, je dr. Zdenka Čepiča v devetdesetih letih vedno močneje zanimalo politično ozadje gospodarskih procesov, sčasoma pa predvsem politična in idejna zgodovina, posebej med drugo svetovno vojno in po njej. Preusmeritev glavnine njegove raziskovalne pozornosti na omenjeno problemsko področje so v tem času napovedale obravnave pogledov slovenske politike in revolucionarnega dejavnika na agrarno reformo v prvi jugoslovanski državi, narodnoosvobodilnega gibanja na vprašanje zasebne gospodarske podjetnosti in njegovih načinov zaostrovanja razrednega načela v času NOB, vloge in položaja delavskega razreda v jugoslovanski revoluciji, in vprašanja revolucijskosti v pluralni dobi Osvobodilne fronte. Na tem mestu moramo posebej opozoriti še na njegov pomembni uredniški in strokovni prispevek pri objavi medvojnih dnevniških zapisov pravnika, pisatelja in politika dr. Maksa Šnuderla (M. Šnuderl: *Dnevnik: 1941–1945, 1–2*. Maribor 1993, 1994). Dr. Zdenko Čepič je pri objavi tega pomembnega zgodovinskega pričevanja – zlasti kar zadeva številna pojasnila, ki Šnuderlovemu Dnevniku dajejo značaj znanstveno objavljenega vira – opravil zahtevno delo, o avtorjevi življenjski, poklicni in politični poti pa je napisal še daljšo spremno študijo. Neposredno po objavi Šnuderlovega Dnevnikarja je sodeloval še v delu avtorske skupine zgodovinarjev, ki so za Državni zbor RS pripravili poseben prikaz prelomnih točk slovenske zgodovine sredi 20. stoletja – *Ključne značilnosti slovenske politike v letih 1929–1955 : znanstveno poročilo* (Ljubljana 1995).

Devetdeseta leta so bila za našega jubilanta prelomna tudi na širšem strokovnem področju. Leta 1991 je postal glavni urednik inštitutske znanstvene revije Prispjevki za novejšo zgodovino – vodilne revije za novejšo zgodovino na Slovenskem. Njen glavni oziroma od leta 2003 odgovorni urednik (do menjave uredniškega položaja je prišlo zaradi sistemskih sprememb na področju znanstvenega revijalnega tiska, ko so glavni uredniki postali direktorji oziroma direktorice javnih raziskovalnih zavodov) je še danes, kar ga postavlja med najbolj razgledane slovenske zgodovinarje. Naša trditev ima trdno podlago, saj je doslej samo njegovo uredniško oko natančno prebralo za dobrih 22 letnikov izvornih znanstvenih člankov in drugih prispevkov s področja novejših političnih, idejnih, kulturnih, socialnih, gospodarskih in vojaških zgodovine. In če k temu dodamo, da je plod njegove uredniške prizadevnosti tudi 11 znanstvenih in strokovnih zbornikov, je trditev še bolj podkrepljena z argumenti. Kot Čepičev prispevek na uredniškem področju lahko štejemo še številko Prispjevkov za novejšo zgodovino, ki je izšla ob tridesetletnici inštituta leta 1989 (PNZ 1989/1 : trideset let Inštituta za zgodovino delavskega gibanja : biobibliografije). Zanj je pripravil in uredil biografski del, kolegica Nataša Kandus je opravila bibliografskega (bibliografijo vseh (do)tedanjih delavcev inštituta in publikacij, ki jih je izdal IZDG), takratna direktorica dr. Jasna Fischer pa je predstavila inštitutov razvoj in delo v prvih tridesetih letih. Omenjena publikacija je v času svojega izida imela precejšnjo vrednost, saj COBISSA še vedno ni bilo, prav tako pa znanstveni revijalni tisk še ni bil dostopen prek medmrežnih pomagal. Zdene je

nato še dvakrat opazno prispeval k jubilejnim obletnicam inštituta. Ob njegovi štiridesetletnici je – prav tako v ta namen pripravljeni številki PNZ (1999/1 : Inštitut za novejšo zgodovino : 40 let : bibliografija 1989–1998) – v obsežnem znanstvenem članku orisal dotedanjo dejavnost IZDG/INZ, ob njegovi petdesetletnici pa ji je v posebni monografski publikaciji Zgodovinopisje v zrcalu zgodovine : 50 let Inštituta za novejšo zgodovino (Ljubljana 2009) namenil še obsežnejši samostojni znanstveni sestavek. Tisti, ki ga zanima strnjen in poglobljen vpogled v dosednji razvoj in delo inštituta, mora omenjene publikacije vsekakor vzeti v roke in se seznaniti z Zdenetovim prispevkom v njih.

Strokovna dejavnost dr. Zdenka Čepiča se je v devetdesetih letih odrazila tudi na drugih pomembnih področjih, ki utrjujejo narodov zgodovinski spomin. V tem času je s svojega raziskovalnega področja objavil večino prispevkov v Enciklopediji Slovenije (to se je ujemalo z izidom glavnine njenih zvezkov), sodeloval pa je tudi pri pripravi drugega zvezka odmevne Slovenske kronike XX. stoletja (Ljubljana 1996). Obenem je nadaljeval s – od srede osemdesetih let nepretrganim – pisanjem strokovnih člankov za dnevni in revijalni tisk ter mentorskim in recenzentskim delom za mlade srednješolske raziskovalce – zgodovinarje pri Zvezi organizacij za tehnično kulturo Slovenije – Gibanje znanost mladini. (To delo, ki se mu je sredi osemdesetih let posvetil tudi v okviru Zveze prijateljev mladine, je opravljal do srede prejšnjega desetletja, to je dvajset let.) Svojo energijo pa je usmeril še v strokovno društveno dejavnost slovenskih zgodovinarjev. Leta 1996 je prevzel vodenje največjega slovenskega zgodovinskega društva – Zgodovinskega društva Ljubljana – in bil dve mandatni obdobji (do 2000) njegov predsednik, nato pa še dve mandatni obdobji (do 2004) podpredsednik. V času predsedovanja ZDL je obudil pred tem že uveljavljeno prakso rednih strokovnih društvenih predavanj, na njegovo pobudo pa so v društvenem okviru, sočasno pa tudi v Zvezi zgodovinskih društev Slovenije, uglednim slovenskim zgodovinarjem in zgodovinarjem začeli intenzivneje izrekati zahvalo za njihovo vrhunsko znanstveno in pedagoško delo. Izraža jo podelitev društvenega častnega članstva. Kot predsednik ZDL je bil Zdene tudi član Izvršilnega odbora ZZDS, kjer je opravljal oziroma še opravlja tudi druge funkcije. V letih 1988–1990 je bil predsednik njene sekcije za sodobno zgodovino, leta 2004 pa je bil izvoljen za predsednika Častnega razsodišča ZZDS in njegov predsednik je še danes.

Raziskovalni preskok v politično in idejno zgodovino, ki je pred dobrimi desetimi leti zaznamoval Čepičevo nadaljnje znanstveno delo, je (bil) povezan z obravnavo več problemskih torišč. Prvo je obravnavanje pogledov in dejanj slovenske politike o vprašanju slovenske državotvornosti, nacionalne državnosti in demokracije od leta 1848 do osamosvojitve leta 1991, drugo zajema čas druge svetovne vojne na Slovenskem, tretje poveljno politično dinamiko, četrto pa posebej družbenopolitične procese, povezane z demokratizacijo in osamosvojitvijo na prelomu osemdesetih in devetdesetih let 20. stoletja. Čepičevo raziskovanje omenjenih torišč je vsebinsko široko, pri čemer izstopata čas druge svetovne vojne in poveljno obdobje. V obravnavi druge svetovne vojne se posveča razčlenitvi pojavnih oblik

revolucionarnosti v pogojih odporiškega gibanja na Slovenskem v letih 1941–1945 (ob tem tudi obravnavi položaja in odporništva civilnega prebivalstva v mestih – Ljubljana – med vojno), osredotočil pa se je tudi na vse druge ključne prvine tedanjega dogajanja. To nazorno kažeta obsežna strokovna in nato še znanstvena monografija, ki ju je v soavtorstvu pripravil v zadnjih letih. V prvi, *Podobe iz življenja Slovencev v drugi svetovni vojni* (Ljubljana 2005), ki je plod sodelovanja z inštitutskim kolegom dr. Damijanom Guštinom in urednikom Založbe Mladinska knjiga Martinom Ivaničem, je celostno in v za širšo javnost dostopni obliki predstavil okupacijo in razkosanje slovenskega ozemlja leta 1941, oblikovanje OF in odločitev Slovencev za upor proti okupatorjem, značilnosti politične, upravne, kulturne, ideološke in vojaške kolaboracije na Slovenskem v letih 1941–1945, tedanje politično življenje (politiko okupatorjev, slovensko strankarsko življenje, politično dejavnost narodnoosvobodilnega gibanja) ter glavne značilnosti življenja Slovencev v vojni (omejitve in prepovedi s strani okupatorja, vojno gospodarstvo, preskrbo, dejavnost Cerkve, versko življenje, obveščanje in propagando, kulturno življenje, šolstvo, šport, zdravstvo in druge podobe vsakdana). V drugi, *La Slovenia durante la seconda guerra mondiale* (Udine 2012), ki jo je pripravil skupaj z dr. Damijanom Guštinom in inštitutsko kolegico dr. Nevenko Troha, pa je predstavil politični položaj na Slovenskem pred začetkom druge svetovne vojne, okupacijo in razdelitev slovenskega ozemlja, raznarodovalne cilje nemškega in italijanskega okupatorja, odziv Slovencev na okupacijo (politično delovanje predvojnih slovenskih strank in Cerkve, prve pojave odpora in nato njegovo organizacijo, cilje ter odnos do Jugoslavije), okupatorjeve ukrepe za omejitve oziroma zlom odporiškega gibanja (uporaba policije in vojske, sodna represija), trinom revolucije, protirevolucije/kolaboracije in državljanske vojne, utemeljitev slovenske državnosti v letih 1943–1945, priprave osvobodilnega gibanja na povojno reševanje vprašanja mej, odnos med slovenskim osvobodilnim gibanjem in zavezniki, ter pridobitve in posledice druge svetovne vojne za Slovence. Omenjena monografija, ki jo je založil in izdal Furlanski inštitut za zgodovino osvobodilnega gibanja (Istituto Friulano per la Storia del Movimento di Liberazione), je pomemben prispevek k širjenju védenja o vojaškem in idejnopolitičnem dogajanju na slovenskih tleh med drugo vojno in sploh v novejši zgodovini, saj je, kot pove njen naslov, objavljena v tujini. Ni odveč, če spomnimo, da slovenskih zgodovinsopisnih del na tujem, zlasti o drugi svetovni vojni, ne izide veliko.

Enako razgiban vsebinski pogled kot na čas druge svetovne vojne je dr. Zdenko Čepič izrazil tudi v svojem proučevanju slovenskega in jugoslovanskega političnega razvoja po njej. Ob tem se je posvetil še vsem bistvenim prvinam socialno-gospodarskih problemov tega časa, saj se svoji »prvi« temi seveda ni nikoli odpovedal. Iz nje je v posebnih obravnavah obdelal odnos Cerkve do agrarne reforme (v časovnem loku od leta 1919 do 1948), agrarno reformo v slovenskem delu cone B (1945–1947), jugoslovansko kmetijsko politiko in spor KPJ z informbirojem, politiko življenjske ravni v prvem povojnem desetletju, vlogo agrarnega sektorja pri modernizaciji Slovenije in Jugoslavije ter problematiko zdomstva. Z obravnavo

navad uživanja tobaka med prebivalstvom pa je v svoje delo vključil še socialno-gospodarski vidik t. i. zgodovine vsakdana. Omenjene razčlenitve lepo dopolnjujejo njegovo sedanje poglobljanje v povojno politično zgodovino, ki jo raziskuje skozi vse temeljne razvojne stopnje idejnih ter politično-sistemskih vprašanj druge jugoslovanske države. Glavni poudarek namenja kompleksnosti političnih in gospodarskih problemov jugoslovanskega federalizma v razmerju Slovenija – Jugoslavija in vprašanju razrednega ter nacionalnega v njej. Zdenetu je obravnavo tega občutljivega problema, ki se je izražal v vrsti zapletenih in tudi travmatičnih oblik, uspelo vpeti med hkratna raziskovalna spoznanja o dveh prelomnih zgodovinskih spremembah med starim in novim: politično-ozemeljskih v Srednji Evropi in na Slovenskem po koncu druge svetovne vojne (ob tem je bil posebej pozoren na vprašanje soodvisnosti med vojno, njenim značajem, potekom in posledicami ter povojnim razvojem v posameznih državah), in politično-državnih, ki so v Srednji in Vzhodni Evropi nastopile v letih 1989–1991 (raziskuje jih z vidika pogledov in ravnanja slovenske politike, posebej komunistov, v preobratu iz sistema političnega monizma v obujeni pluralni politični in idejni razvoj). Iz Čepičevega raziskovanja političnega razvoja druge Jugoslavije je treba opozoriti še na obravnavo nastajanja slovensko-hrvaške meje, vprašanja demokracije v slovenskem in jugoslovanskem socializmu, razvoja kaznovalne politike na področju klasičnih kriminalnih dejanj, študentskega gibanja v Sloveniji konec šestdesetih in v začetku sedemdesetih let, ter na tehtne poglobitve v politične razmere, ki so pogojevale uvajanje vojaške doktrine splošne ljudske obrambe po letu 1968 oziroma so vodile k politizaciji jugoslovanske vojske in njenemu negativnemu odnosu do Slovenije in njenih varnostnih organov konec osemdesetih in v začetku devetdesetih let.

Gotovo najvidnejši prispevek dr. Zdenka Čepiča k poznavanju celotne povojne zgodovine pa je po našem mnenju zajet v znani, dobrih 1500 strani obsegajoči sintetični znanstveni monografiji Slovenska novejša zgodovina : od programa Zedinjena Slovenija do mednarodnega priznanja Republike Slovenije : 1848–1992, ki jo je Inštitut za novejšo zgodovino pripravil leta 2005. Za monografijo je napisal večji del besedil o slovenskem in jugoslovanskem političnem in idejnem razvoju od leta 1963 do slovenske osamosvojitve leta 1991 ter v Republiki Sloveniji do leta 1992. Predstavil je politične probleme jugoslovanske skupnosti in slovensko politiko v letih 1963–1971, jugoslovanski družbenopolitični sistem, delovanje socialističnega samoupravljanja in ZKS v letih 1971–1980, vzroke ter posledice jugoslovanske politične krize v osemdesetih letih in odziv ZKS nanje, preoblikovanje slovenskega političnega prostora, ustavne spremembe in politične razmere v Sloveniji konec osemdesetih let, proces osamosvajanja in slovensko osamosvojitve leta 1991 ter ustavnopravni in politični razvoj Republike Slovenije do konca Demosove vlade leta 1992. Poleg navedenih vprašanj iz povojnega političnega razvoja je v Slovenski novejši zgodovini obdelal tudi demografski, socialni in gospodarski vidik povojnega razvoja Slovenije s poudarkom na obdobju do leta 1963 in tako svoje poznavanje omenjene problematike vgradil v širšo politično, idejno in kulturno podobo tega obdobja. S tem so njegove raziskave na področju gospodarsko-

socialne zgodovine dobile dodatno razsežnost. Iz nje je v Slovenski novejši zgodovini obdelal vrsto ključnih vprašanj. Razčlenil je denarno reformo, organizacijo gospodarstva in preskrbo prebivalstva v času posnemanja sovjetske družbene ureditve v letih 1945–1948, gospodarske spremembe (uvedba samoupravljanja) in spreminjanje poklicne sestave prebivalstva v procesu oblikovanja jugoslovanske različice socializma v obdobju 1948–1953, agrarno reformo in kmetijsko politiko od konca druge svetovne vojne do leta 1971, gospodarsko krizo v osemdesetih letih in privatizacijo gospodarstva po oblikovanju RS. Obravnaval je tudi problematiko ozemlja in slovenskih mej v jugoslovanski federativni državi, upravno-ozemeljsko razdelitev v Jugoslaviji in v Sloveniji (vključno s cerkveno upravno-ozemeljsko razdelitvijo) po drugi svetovni vojni, urbanizacijo in vprašanje življenjske ravni v Sloveniji po vojni ter demografske in socialne spremembe v tem času.

Čeprav se na tem mestu jubilejni zapis o dr. Zdenku Čepiču že nagiba v svoj zaključni del, se moramo ustaviti še pri enem vidiku njegovega znanstvenega in strokovnega delovanja ter sooblikovanja razvoja našega inštituta. Najprej naj opozorim na njegove redne nastope na različnih znanstvenih posvetovanjih doma in v tujini in na objave samostojnih znanstvenih sestavkov v tujejezičnih monografskih publikacijah. Število slednjih (v angleškem, ruskem, nemškem in italijanskem jeziku) se v zadnjih letih povečuje, a ne zaradi pristajanja na zdajšnje vesplošno vdajanje Mámonu *tujega, mednarodnega*, pač pa zaradi ustvarjalnega sodelovanja z zgodovinarji iz drugih držav. Zdene namreč upravičeno zagovarja stališče, da *tuje, mednarodno* za proučevalce narodne zgodovine oziroma raziskovalce s področja nacionalnih ved (le) ne more veljati za izključno merilo njihovega dela. Ob tem dodajmo še našo misel o »Mámonovi« jezikovni vrednostni podobi, ki naj bi bila, kot vse bolj kaže, ustrezna le v – tisti, ki jim je še v spominu jugoslovanska izkušnja, bodo prisposodbo gotovo razumeli – »evropski srbohrvaščini«, to je (bruseljskem) angleškem jeziku.

H gornjim kljub njihovi samoumevnosti omenjenim značilnostim dosedanjega Zdenetovega delovanja na zgodovinarskem področju je treba opozoriti še na njegovo skrb, da ob zanimanju širše javnosti za posamezne zgodovinske dogodke s strokovnimi prispevki in intervjuji sodeluje v različnih tiskanih in elektronskih medijih, na raziskovalnem področju pa je dejaven tudi v organizacijskem in razvojnem pogledu. Bil je pobudnik ustanovitve Raziskovalno-dokumentacijskega centra za proučevanje osamosvojitve in samostojne države Slovenije na INZ (2011), letos pa ga je Znanstveni svet inštituta imenoval za njegovega vodjo. Tu Zdeneta gotovo čaka veliko zanimivega in za slovensko narodno državno zgodovino temeljnega raziskovalnega dela. Dr. Zdenko Čepič je bil poleg tega tudi pobudnik oziroma (so)organizator več pomembnih znanstvenih simpozijev, sodeloval je v delu Strokovne komisije za arhivsko dejavnost pri Ministrstvu za kulturo RS (2001–2005), v delu Komisije za imenovanje ulic in naselij Mestnega sveta Ljubljana (1994–2006) in pri izvajanju individualnega študijskega programa za podiplomski študij na ljubljanski Filozofski fakulteti (2007–2008). Dejaven je bil tudi v upravnem delu našega inštituta. V letih 1996–2000 je bil predsednik njegovega

Upravnega odbora, od leta 2008 pa je član UO INZ.

Je že tako, da mladi postajajo starejši, čas, ki med tem preteče, pa si z nekaterimi ljudmi intenzivneje delimo. Z Zdenetom (smo) ga vsekakor, saj smo v našem inštitutskem »drugem domu« doživeli marsikaj skupnega. Tako pri raziskovalnem delu – naj omenimo le skupno in vzpodbudno ocenjevanje naših ustvarjalnih naporov v prvih inštitutskih letih, vseskozi žive strokovne razprave in obiske arhivskih ustanov ter sočasno uživanje kulinarčnih dobrot v nekdanji jugoslovanski prestolnici –, na dinamičnih samoupravnih sestankih delavcev našega inštituta, med prijetnim druženjem na znanstvenih posvetovanjih in na včasih huronskih inštitutskih družabnih srečanjih ter nekoč običajnih strokovnih ekskurzijah. K temu bi lahko dodali še kaj. Naj mi bo dovoljen le hudomušen spomin na trenutke, ko sva zavila na pivo in se je pokazalo, da je Zdene imel posebno »privlačno silo« za nekatere »primerke«, ki so si na vsak način želeli stika z njim, a jim je namenil le šegav stavek ali dva, zabavni pripetljaj je minil, midva pa sva zopet imela svoj mir. Miru pa mu ne dovoli njegova energija, ki zapolnjuje njegov raziskovalni *po-klic*. Zdene mu posveča občuten del svojih življenjskih moči, ki jih vodi njegova nesporna privrženost zgodovini, zgodovinopisju in našemu inštitutu. To lahko skozi vrsto let vidimo vsak dan. In tako bo – saj ga dobro poznamo – tudi ostalo. V tem prepričanju mu v zavesti o njegovem pomembnem prispevku slovenskemu zgodovinopisju inštitutski in drugi zgodovinarski kolegi ter prijatelji ob jubileju iskreno čestitamo in želimo nadaljnjih uspehov in osebnega zadovoljstva, ki ga bo zagotovo popestril tudi vnuk Gal, nam pa ob izrečenih dobrih željah ostane le še Zdenetov odgovor na naslednjo skrivnost: ko je letos poleti svoje kolegice in kolege povabil, da obeležimo njegov jubilej, je ponudil odlično pivo. In izkazalo se je, da ga vari sam! Razkril ni le tega, kakšno ime ima; mogoče bo to storil sedaj, ko bo prebral ta zapis.

Jurij Perovšek